

Orta Doğu'da yeni büyük oyun

DÖRT DENİZ GİRİŞİMİ

Dört Deniz Girişimi aslında Suriye'yi merkeze oturtan bir dizi stratejik geçiş koridoru oluşturulması- nı hedeflemektedir.

Orta Doğu'nun 7 Ekim 2023'ten beri yeni bir dönüşüm ve güç mücadelesi evresine girdiği artık tüm dünyanın malumu haline geldi. Filistin'den İran'a kadar uzanan bir coğrafyada çatışma dinamikleri öylesine hareketli bir hal aldı ki, neredeyse altı ayda bir yeni bir çatışma silsilesine sürükleniyoruz. Ancak bu silsile sadece devletlerarası çatışmayı, Filistin'de olduğu gibi masum sivillerin katledilmesini veya Suriye'de olduğu gibi onlarca yıllık baskıcı iktidarların sona ermesini içermiyor. Orta Doğu'daki güç mücadelesi savaş ve çatışma gibi olguların ötesinde bölgenin ekonomi politliğini de değiştiren bir süreci tetikledi.

Birkaç ay öncesine kadar dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz üreticisi olan ve zenginlikleri ile nam salan bazı Arap devletleri ABD/İsrail-İran savaşı nedeniyle yaşadıkları kayıpları telafi edebilmek için yeni arayışlara girdi. Dünyanın en dinamik ekonomisi olan Çin, enerji maliyetlerindeki artış nedeniyle üretim süreçlerinde aksamalar yaşadı. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ekonomik etkisini atlatabmayan Avrupa Birliği (AB) ülkeleri Orta Doğu'daki çatışmayla sürüklenebilecekleri bir krizden endişe eder hale geldiler. ABD, çatışmaların neden olduğu enflasyonist etki sonucunda ekonomik planlarında değişim kararları vermek zorunda kaldı.

Özetle, Orta Doğu'daki çatışma döngüsünün olumsuz etkilerinden dünyanın neredeyse tamamı farklı biçimlerde etkilenmeye başladı. Bu durum Orta Doğu üzerindeki güç mücadelesinin daha somut planlar ve girişimlerle masaya gelmesine neden oldu. İşte bu girişimler arasında etkilediği ülke sayısı, bölge ülkelerinin ekonomik yöneliminin değiştirilmesi ve olası siyasi etkileri açısından en dikkati çeken olanı Dört Deniz Girişimi'dir. Bu nedenle bu girişim 20. yüzyılın sonlarında Orta Asya, Kafkaslar ve Afganistan'da büyük güçlerin mücadelesi için kullanılan "Büyük Oyun" kavramının günümüzde en çok yakıştılabileceği proje olmayı hak etmektedir.

DÖRT DENİZ GİRİŞİMİ NEDİR?

Aslında bu girişim ismi ve ilanı itibarıyla yeni, fikri altyapısı, aktörleri ve içerdiği yaklaşım itibarıyla biraz daha eski bir projedir. Bu projenin öncülü, 2017'de ABD Başkanı Donald Trump'ın G20 Zirvesi'nde ortaya attığı "Üç Deniz Girişimi"dir. O tarihlerde Avrupa'yı Rusya'nın etki alanından çıkarmak için Baltık, Adriyatik ve Karadeniz ekseninde 12 ülkeyi bir araya getiren bir proje olarak ortaya atılan "Üç Deniz Girişimi" ABD'nin önderliğinde kurulan bir kalkınma fonuyla desteklenerek hayata geçmişti. "Üç Deniz Girişimi"nin güncellenmiş ve geliştirilmiş bir versiyonu olan "Dört Deniz Girişimi" yine bir Trump Yönetimi projesidir.

"Dört Deniz Girişimi" adı ilk kez ABD'de etkin bir araştırma merkezi olan Atlantic Council'in 26 Mart 2026'da Washington'da gerçekleştirdiği ABD-Suriye Enerji Sempozyumu'nda duyuldu. O dönemde ABD'nin Ankara Büyükelçisi aynı zamanda Suriye Özel Temsilcisi olan Tom Barrack'ın yaptığı konuşmada kullanılan "Dört Deniz" kavramı Basra Körfezi, Hazar Denizi, Akdeniz ve Karadeniz'e atıfla dile getirilmişti. Toplantının Suriye ener-

ANALİZ HABER

Prof. Dr. Serhat Erkmen

ji yetkilileri ile ABD'li muhaptaplarını bir araya getirmek için bir platform olduğu dikkate alınacak olursa, bu girişimin ilk günden itibaren Suriye odaklı bir proje olduğu kolaylıkla anlaşılabilecektir.

Proje basitçe şunu önermektedir: Orta Doğu'da mevcut enerji denklemi ABD'nin ekonomik çıkarlarına ters düşmektedir. Petrol ve doğal gazın fiyatındaki ve ulaştırılmasındaki istikrarsızlık ABD ve müttefiklerinin ekonomilerine darbe vurmaktadır. Ayrıca Çin'in son yıllardaki girişimleriyle Orta Asya ve Orta Doğu üzerinden Doğu Akdeniz'e oradan da Avrupa pazarlarına inmesi ABD-Çin rekabetinde ABD'nin aleyhine bir sonuçta neden olmaktadır. O halde Orta Doğu'da ABD'nin Çin, Rusya ve İran gibi rakiplerinin başta enerji piyasaları üzerindeki etkinliğinin kırılması için yeni bir proje gerekmektedir. Bu nedenle Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu'daki petrol ve doğal gaz üretim ilişkileri, enerji nakil hatlarının yönü ve ticaret rotaları ABD'nin çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlenmelidir.

Bu genel önerme doğrultusunda Dört Deniz Girişimi aslında Suriye'yi merkeze oturtan bir dizi stratejik geçiş koridoru oluşturulmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda Orta Doğu ile Avrupa arasındaki bağlantıyı kuzey/güney ve doğu/batı istikametlerinde yeniden dizayn etmeyi planlayan dört koridor inşa etmeyi içeren projede iki kilit ülke ön plana çıkmaktadır: Suriye ve Türkiye.

DÖRT DENİZİ BAĞLAYAN KORIDORLAR

Dört Deniz Girişimi çerçevesinde yeniden dizayn edilmesi planlanan koridorlar şunlardır: Körfez-Akdeniz Koridoru, Irak-Suriye Koridoru, Hazar-Akdeniz Koridoru ve Arap Gaz Boru Hattı Modernizasyonu. Bu koridorlardan birincisi olan Körfez-Akdeniz Koridoru Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) dahil olmasıyla elde edilecek petrolün Ür-

dün üzerinden Suriye'ye girmesinden ve buradan Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki Tartus Limanı'na getirilmesinden ibarettir. Aslında eski Trans

Arap Pipeline (Tapline) yeniden canlandırma projesi olarak ortaya atılan bu koridor, Hüzmüz Boğazı ve Süveyş Kanalı'nı devre dışı bırakarak alternatif bir hat olarak önerilmektedir. Irak-Suriye Koridoru, 1979 yılında kapatılan Kerkük-Banyas petrol boru hattının yeniden canlandırılmasını öngörmektedir. Günde yaklaşık 1,5 milyon varil petrol taşımacılığı yapma kapasitesine sahip yeni bir hatın inşa edilmesiyle Irak'ın Basra terminaline olan bağımlılığının kırılması ve Irak ile Suriye'nin ekonomik çıkarları açısından birbirine bağlanması öngörülmektedir.

Üçüncü koridor olan Hazar-Akdeniz Koridoru, Azerbaycan ve Türkmenistan doğal gazının Türkiye üzerinden TANAP aracılığıyla Avrupa'ya ulaştırılması projesine Suriye'yi de eklemektedir. Hazar Akdeniz Koridoru'nun güney ayağı olarak Suriye'yi gören proje, Türkiye üzerinden Suriye'ye ek bir bağlantı önermektedir. Son olarak dördüncü koridor ise Mısır'dan elde edilen doğal gazı Ürdün, Suriye, Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıma hedefini gütmektedir.

PROJENİN İLK ADIMI: IRAK-SURİYE BAĞLANTISI

Halihazırda en önemli tartışma projenin uygulanmasının önündeki engellerdir. Öncelikle projenin hayata geçirilebilmesi için yüz milyonlarca dolarlık bir finansal kaynak bulunması gerekmektedir. Dünya ekonomisinin ve bölge ülkelerinin mevcut durumu dikkate alındığında bu tür bir projeye finansal katkı sağlamaya gönüllü devlet görünmemektedir. Ayrıca Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerin petrol ve doğal gaz alanlarındaki başlıca müşterisinin Asya piyasası olduğu dikkate alındığında, bu devletlerin Dört Deniz Girişimi'ne çok sıcak baktığını söylemek güçtür. Üstelik Suudi Arabistan'ın Kızıl Deniz kıyısında alternatif boru hattı ve rafinerile-

ri bulunduğu gerçeği de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle projenin mimarları dört koridoru aynı anda hayata geçirmek yerine bazı aşamalarına odaklanmış görünmektedir. Mevcut durumda projenin ilk etapta en uygulanabilir boyutu Irak-Suriye Koridoru'dur. Bu koridorun inşa edilebilmesi için ABD'nin çok önemli adımlar attığı söylenebilir. ABD Irak'ta İran'a yakın bir hükümetin iktidara gelmesini engellemek için başta diplomatik baskı ve ekonomik araçlar olmak üzere farklı mekanizmaları son derece etkin bir biçimde işletmiştir. Bu girişimler neticesinde İran'ın Irak'taki etkisinin tamamen, hatta büyük ölçüde azaldığını söylemek mümkün olmasa bile Irak'taki yeni hükümetin ABD'nin petrol sektöründeki girişimlerine açıkça destek olduğu görülmektedir. Örneğin Dört Deniz Girişimi'nin uluslararası kamuoyuna ilan edilmesi için hazırlanan ve Haziran ayı ortasında yayınlanan raporda, projenin finansmanında rol oynayabilecek şirketler olarak belirtilen Chevron, Hunt Oil ve HKN gibi şirketlerin son iki ay içinde Irak'ta son derece aktif olduğu ve kazanımlar elde ettiğine şahit olunmaktadır.

İlginç bir biçimde yine raporun içinde adı geçen ConocoPhillips ve Qatar Energy gibi şirketler son birkaç ay içinde Suriye'de önemli ihaleler kazanmışlardır. Ayrıca bu şirketler ile Chevron ve Irak'ta kazanımlar elde eden diğer Amerikan şirketleri, Suriye'de doğal gaz ve petrol sahalarını işletmeye dair anlaşmalar imzalamışlardır. Ayrıca Kerkük-Banyas petrol boru hattı inşaatı için de aynı şirketlerin belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Buna ek olarak Irak'tan Suriye'ye gelen M4 uluslararası otoyolunun rehabilitasyonu süreci başlamıştır. Özetle Irak ve Suriye arasında enerji işbirliği ekseninde bir yakınlaşma ve Bağdat'ı Akdeniz'e kadar ulaştırabilecek alternatif yol güzergahı oluşturma çabası her geçen gün hızlanmaktadır.

TÜRKİYE PROJENİN NERESİNDE?

Türkiye bu projenin Suriye'den sonra ikinci büyük keşişim noktasıdır. Trump yönetimi bu projeyi nasıl İran'ın Basra

Körfezi'ndeki enerji nakil hatları ve Irak üzerindeki etkisini azaltmak istiyorsa, aynı zamanda Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi'yle Avrupa'ya ulaşmasının da önünü kesmek istemektedir. Bu projenin Türkiye'ye verdiği önem tam da bu noktada başlamaktadır. Kafkasya'dan ve Orta Asya'dan gelebilecek uluslararası taşımacılık hatlarını Çin'in denetiminden çıkarmak ve Rusya ile İran'ın bu güzergahtaki rolünü engellemek için Türkiye eksenli yol güzergahları oluşturmak bu projenin ana hedeflerinden birisidir. Bir yandan Kafkasya'dan gelecek yol güzergahı, diğer yandan Irak-Türkiye arasındaki Kalkınma Yolu aracılığıyla uluslararası ticaretin kara yolu üzerinden kesintisiz biçimde yürütülebilmesinin anahtarı Türkiye'dedir.

Hatta Kalkınma Yolu'nun Irak-Türkiye hattı olmaktan çıkıp Suriye'nin kuzeydoğusunun da dahil edilebileceği yeni bir boyut kazanması bile gündeme gelebilir. Bu projeye göre Türkiye'nin önemi sadece kara yolu taşımacılığıyla değil aynı zamanda enerji nakil hatlarının Avrupa'ya ulaştırılmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Özellikle doğal gaz hatlarının Avrupa'ya ulaşmasında Türkiye'nin oynayabileceği keşişim rolü Avrupa'ya Rusya'ya doğal gaz açısından bağımlı olmaktan uzaklaştırması beklenmektedir.

PROJENİN BAŞARILI OLMA ŞANSI VAR MI?

Orta Doğu'da son otuz yılda pek çok iddialı proje gündeme geldi, bunlar arasında en bilineni ve en olumsuz anılatı elbette Büyük Orta Doğu Projesi'yd. Dört Deniz Girişimi elbette Büyük Orta Doğu kadar kapsamlı bir dönüşüm öngören bir proje değildir. Fakat Orta Doğu'nun ekonomik çehresini ve onu dünya ekonomisine bağlayan ana damarların değişimini içeren bir projenin tamamen siyasetten ve jeopolitik gelişmelerden bağımsız olmasını beklemek yanıltıcı olacaktır. Projenin tamamen başarılı olma ihtimali yok denecek kadar az olsa da Irak ve Suriye üzerindeki etkilerinin şimdi hissedilmeye başlaması onu ciddiye almamız gerektiğini göstermektedir.

‘TÜRKİYE BÜYÜK BİR MÜTTEFİKİMİZ’

ABD Başkanı Trump, "Netanyahu, Türkiye'ye F-35 satışına karşı çıkıyor" ifadelerine yanıt verdi: "Türkiye büyük bir müttefikimiz, Erdoğan benim dostumdur. Kimse bana neyi satıp satmamamız gerektiğini söyleyemez."

ABD Başkanı Trump, Washington'dan Michigan'a giderken uçaқта basın mensuplarının gündeme ilişkin sorularını yanıtladı.

Trump, İsrail Başbakanı Netanyahu'nun, Türkiye'ye F-35 savaş uçaklarının satılmasına karşı çıktığını anımsatan bir muhabirin sorusuna yanıt verdi.

ABD Başkanı, "Türkiye benim için harika bir müttefik olmuştur. O (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan) benim dostumdur. Kimse bana kime neyi satıp satmamamız gerektiğini söyleyemez. Türkiye büyük bir müttefikimiz." değerlendirmesinde bulundu.

Türkiye ile İsrail arasındaki sorunların herkes tarafından bilindiğini ifade eden Trump, Ankara ziyaretinin çok iyi geçtiğini belirterek, "Türkiye harika ve çok güçlü bir ülke. Muhteşem bir ordu var, çok büyük ve güçlü bir ordu. Bir sürü harika teçhizata sahipler." dedi.

